

De R.K. gemeenschap van De Meern (4)

door

J.H.P. Heesters

De rooms-katholieken in Oudenrijn, Veldhuizen, De Meern en Reyerscop hebben tot op het einde van de 18e eeuw geen eigen kerkgebouw gehad waarin zij hun godsdienst oefeningen konden houden. De bewoners ten zuiden van de Leidse Rijn, Velthuizen, Rijerscop en Harmelen behoorden volgens de doopboeken tot het kerspel van Vleuten. Sommigen gingen, in verband met de afstand naar 't Hoog, meestal naar de Walsteegkerk aan de Buiten Catharijnepoort of naar andere statiekerken in Utrecht.

Aan de Zandweg in De Meern stond in de 16e eeuw wel een kapel waarin een vicarie op het altaar van Sint Anthonius gefundeerd was. Deze kapel is ongetwijfeld tot 1581 door inwoners bezocht maar het was niet hun kerspelkerk. Aan het gemis van een eigen kerk kwam in 1797 een einde.

Een belangrijke lijst

Op 17 maart 1795 schreven enkele katholieken uit De Meern, Oudenrijn, Veldhuizen en Reyerscop, als gevolg op de besluiten van de Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek, een verzoek aan de Repraesentanten van den Lande van Utrecht. Zij vroegen daarin om gezamenlijk met de hervormden gebruik van de kapel in De Meern te mogen maken. Op 30 juli 1795 kwam daarop het antwoord van de hervormde gemeente waarin het voorstel werd verworpen. De katholieken waren wel teleurgesteld maar niet uit het veld geslagen. Uit archiefstukken blijkt dat zij de afstand naar 't Hoog bij Den Ham toch wel bezwaarlijk vonden 1). In een klein comite beraadde men zich over een oplossing om in het bezit van een eigen kerk te komen.

3 jun. 1797
 Wij onder Geteeckende Armeesters van den
 Ouden Rijn, belooven den Pastoor, kerk,
 huys, en Thuijn vry in het gebruik te
 zullen geeven, als meden drie hondert
 Guldens jaarelijks, blijven daar en boven nog
 voor den Pastoor het Vrouwen-Biegt penning
 loopen en Missen &
 Altiem den Ouden Rijn den 3 Junij 1797
 Dirk van der Weyde
 Nicolaas van Veen

Verklaring van de armeesters van Oudenrijn van 3 juni 1779.

Nicolaas van Veen uit Oudenrijn, een van de onderteeknaars van de brief aan de Repraesentanten van den Lande van Utrecht, was samen met Dirk van der Weyde armmeester. Beiden bedachten het plan om op naam van het armbestuur de buitenplaats Rhynzicht van Cornelis van Rossum te kopen om op dat terrein een eigen kerk te kunnen stichten. Wie waren die armmeesters die dit belangrijke initiatief namen en voor welke katholieken wilden zij een eigen kerkgebouw hebben?

Het antwoord op deze vraag staat in de „Lijst van de opgezeeten van den Ouden Rijn als ook van Heycop, Galecop,

en Hooge Wijde 2)“ die waarschijnlijk eind 1796 is gemaakt. Wie deze lijst heeft samengesteld is niet bekend. Gelet op de inhoud moet dit een geestelijke en mogelijk Adolf Tellegen zijn geweest die van 1795 tot 1818 pastoor in Vleuten was. Een andere mogelijkheid is dat de lijst is gemaakt door de kapelaan die in 1796 aan de pastoor was toegevoegd. De pastoor wist, zoals uit de lijst blijkt, van de plannen van Dirk van der Weyde en Nicolaas van Veen. Hij vond echter, mede gelet op de besluiten van de Nationale Vergadering in verband met de scheiding van kerk en staat, dat de kapel aan de Zandweg in De Meern tot zijn kerspel behoorde en wilde die door zijn kapelaan laten bedienen zoals later zou blijken.

Het is niet uit te sluiten dat men eerst eens wilde weten over welke en hoeveel katholieken men sprak en waar zij kerkten. Zonder twijfel heeft de samensteller zijn werk redelijk gedaan want in de lijst zijn 45 namen vermeld. Deze namen geven geen reëel beeld van het aantal katholieken in Oudenrijn, Heycop, Galecop en Hogeweide want het zijn alleen de alleenstaanden en gezinshoofden die zijn genoemd. Als ook het aantal gezinsleden vermeld zou zijn, was nu een duidelijker beeld van het aantal katholieken mogelijk geweest. Wel blijkt waar deze 45 personen woonden. In een overzicht staat vermeld:

Velthuizen:	8
Ouden Rhijn:	12
Galecop:	4
Hooge Weyde:	12
Onder Vleuten digt bij de Stadts Dam:	9

Al eerder is duidelijk geworden dat niet alle katholieken naar de R.K. kerk op 't Hoog in Vleuten gingen. Verschillenden gingen na 1795 naar de nieuwe statiekerk in Harmelen maar er gingen ook veel katholieken naar de statiekerken in Utrecht.

De samensteller heeft verschillende gegevens over het kerkbezoek in de lijst genoteerd. Hierdoor kon een overzicht samengesteld worden. Zo gingen onderstaande aantallen naar de volgende kerken:

Sint Dominicuskerk in de Walsteeg:	19
Sint Martinuskerk in de Heerestraat:	5
Sint Martinuskerk in de Agter twijnstraat:	2
Kerk in de Dorstige Hartsteeg:	1
O.L.V. kerk buyte de Witte Vrouwen:	1

Bij de persoonlijke gegevens van de overige 17 namen staat niet vermeld waar zij kerken. Het is niet uit te sluiten dat deze naar de R.K. kerk op 't Hoog in Vleuten of naar de kerk in Harmelen gingen.

In de lijst zijn door de samensteller ook persoonlijke notities vermeld. Zo staat er over de eerder genoemde armmeester Dirk van der Weyde die in Oudenrijn woonde: *Eyge goed (= eigen huis), is een zeer bemiddeld Man met vijf kinderen. deeze wil nu voort vaeren met die zaak omdat hem kinderagtig schijnt dit werk te staaken daar hij meede aan begonnen is door meest aanmoediging van anderen.*

Over de andere armmeester Nicolaas van Veen, eveneens uit Oudenrijn staat geschreven: *eyge goed. Parochieert op 't Hoog. heeft geen kinderen.*

Dat niet iedereen voorstander was van een eigen kerk blijkt uit de volgende notities.

Bij Jacob Koppert is vermeld: *huur goed (= huurwoning), parochieert op 't Hoog zoo men zegt. Wil die niet contribuëeren voor de oprichting van een Pastorij aan de Stadtsdam.*

Ook de weduwe van het Schip bleef de kerk in Vleuten trouw. Over haar staat in het verslag: *huur goed. Parochieert op het hoog, en begeert daar te blijven Parochieren. heeft mij onlangs nog verzogt haar een andere plaats te geeven.*

Voor veel katholieken uit Oudenrijn, Heycop, Galecop en Hogeweide was de afstand naar de R.K. kerk op 't Hoog in Vleuten een groot bezwaar. Het moet de samensteller van de lijst dan ook als muziek in de oren geklonken hebben dat katholieken van de Hogeweide ook bezwaar maakten tegen een nieuwe kerk aan de Stadtsdam. In dit verband wordt in een extra notitie vermeld: *Van de Hooge Weyde kunnen (weynige uytgezondert) 's Winters zeer slegt aan de Stadts Dam koomen, ook word van die Liederen voor vast verzeekert dat zij Liederen (wedere eenige weynige uytgenoomen) aldaar niet begeeren, of willen hun Parochie houden.*

Zonder twijfel heeft men met deze lijst van „Ouden Rhijn beginnende aan de Meern of eerder van het gerecht van Veldhuyzen” de haalbaarheid van een eigen R.K. kerk aan het Stadtsdam willen inventariseren.

De eerste kerk in De Meern

Uit de aantekening bij Dirk van der Weyde in de hierboven genoemde lijst kan men vaststellen dat deze armmeester het „kinderagtig” zou vinden als hij zijn plan niet zou doorzetten. Samen met Nicolaas van Veen had hij zijn oog al laten vallen op de buitenplaats Rhijnzicht aan de Rijksstraatweg richting Utrecht.

Voor een duidelijke situering kan vermeld worden dat het perceel grond naast de latere neogotische kerk (nu Metak) en achter de latere pastorie (nu antiquariaat) lag. Het terrein werd oostwaarts, richting Utrecht, begrensd door grond van de erven van de heer Sadelijn en westwaarts, richting De Meern, door de weduwe en erfgenamen van wijlen Pieter van Groningen. Alle percelen vielen onder „den Geregte van den Ouden Rhijn”.

Uit archiefstukken 3) blijkt dat de betreffende grond in 1763 eigendom was van Willem van Stramme. Deze verkocht het perceel in het genoemde jaar aan Christoffel van Tongeren. Nadat deze in 1795 was overleden, verkochten de erfgenamen de grond aan Cornelis van Rossum. Van deze laatste wilden de armmeesters de buitenplaats Rhijnzicht kopen, waarvoor vijfduizend gulden betaald moest worden.

Alhoewel beide leden van het armbestuur rechtsgeldige handelingen konden verrichten, hadden zij voor de aankoop van de buitenplaats geen financiële middelen ter beschikking.

Om hun plan te realiseren, moesten zij geld zien te lenen van leden van de R.K. gemeenschap die voorstander waren van een eigen kerkgebouw. Zij leenden van Juffrouw De Vrees twee duizend- en van de kinderen van Roelof van Munster één duizend gulden. De armmeester Dirk van der Weyde leende zelf ook twee duizend gulden aan het armbestuur waardoor het benodigde bedrag bijeen was.

Op 31 december 1796 werd in het bijzijn van getuigen de koopakte gepasseerd bij notaris Willem Dop in Utrecht. In de latere overdrachtsakte van de buitenplaats aan het kerkbestuur van 9 mei 1817 staat vermeld: *bij welke dezelve Armmeesteren verklaren die Somma te hebben opgenomen, ten behoeven van voorSchreven Armen, tot Stichting van een kerk op gemelde aangekochte Buitenplaats belovende in qualiteit als Armmeesteren of quod Notandum, als kerkmeesters daarvan te zullen betalen de Interessen en de Capitalen af te lossen in-voege als bij gemelde acten Speciaal was bedongen.*

De koop van de buitenplaats was wel gesloten maar het zou tot 18 mei 1797 duren voordat de koopakte bij de „voormalige Geregte van den Ouden Rhijn” werd getransporteerd.

De doopvont van circa 1800 uit de eerste R.K. kerk in Oudenrijn.

Voor het, voor die tijd, vrij hoge bedrag kocht het armbestuur *een Huis en verdere getimmerte, met een Hof en Boomgaard, bepoting en beplanting daarop Staande te zamen groot en verongeldende voor een Morgen* 4).

Het huis, mogelijk een gedeelte van een boerderij, werd als pastorie voor een nieuw te benoemen pastoor ingericht. Het getimmerte, zeg maar schuur, werd verbouwd tot kerk. Ongetwijfeld is dit pand heel bescheiden en van buiten niet als kerk herkenbaar geweest.

Om een kerkgebouw als statie te kunnen laten functioneren, was het belangrijk dat door het Aartsbisdom Utrecht een

pastoor benoemd zou worden. De katholieke Overheid stemde hierin toe en als eerste pastoor voor de statie van de Oudenrijn aan de Stadsdam werd Gerardus van der Hoeven benoemd.

De financiële regeling van de Overheid die gold voor dominees van de hervormde kerk was niet op de pastoors van de rooms-katholieke kerk van toepassing. De rooms-katholieken moesten zelf voor het onderhoud van de pastoor alsmede voor de secundaire voorwaarden zorgdragen. De twee eerder genoemde armmeesters verplichtten zich op 3 juni 1797 dat de pastoor vrij kon wonen en een tuin ter beschikking zou hebben. Ook kreeg hij driehonderd gulden per jaar en mocht de stipendia voor zijn onderhoud besteden 5).

Toen de kerk zover gereed en een pastoor benoemd was, kon op 15 augustus 1797 op de feestdag van Maria Hemelvaart, de patrones van de nieuwe statie Oudenrijn, de eerste Eucharistieviering plaatsvinden.

Gerardus van der Hoeven is maar kort pastoor van de nieuwe statie geweest. Hij is op 26 oktober 1800 overleden en werd bijgezet in de grafkelder van de bezitters van het huis Den Ham in de kerk van Vleuten. Als opvolger werd Gerardus van Nooy benoemd, waarvan wij later in de geschiedenis nog meer zullen horen.

De rooms-katholieke gemeenschap van De Meern beschikte nu over een eigen primitief kerkgebouw en men realiseerde zich al spoedig dat dit gebouw slechts van tijdelijke aard kon zijn. Met name aan de pastorie kwamen veel onkosten, hetgeen blijkt uit een inventarisatie naar de toestand van de kerkgebouwen in 1819 6).

De aanleiding tot deze inventarisatie was een verzoek om inlichtingen van de gouverneur van de Provincie aan de aarts-priester van Nooy omtrent de situatie van de statiekerken in zijn ambtsgebied. Eén van de zaken die de gouverneur wilde weten was: *Welke kosten tot het daarstellen of repareringen van nood zijn, met overlegging der noodige bestekken.*

Pastoor L. Clemens rapporteert op 22 februari 1819 aan aarts-priester de Nooy dat de zolder van de bovenverdieping vergaan is. De kap van het dak moet gedeeltelijk afgenomen en vervangen worden. Ook de loden dakgoot is aan vernieuwing toe en de totale kosten zijn beraamd op twaalfhonderd gulden.

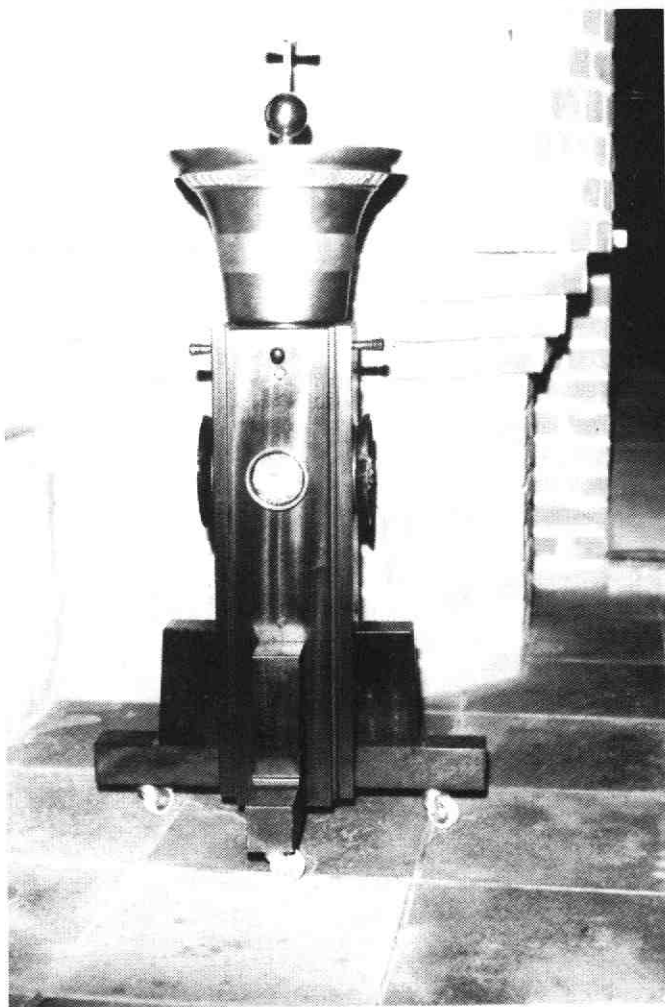
In zijn conceptverslag aan de Gouverneur schrijft aarts-priester van Nooy over de pastorie op de buitenplaats Rhijnzicht: *Deeze Gemeente vraagt 1200 tot de noodige reparatiën aan 't pastorijhuis welk 't dak en Zolder zeer slegt Zijn en Zulks heb ik door ondervinding want tijdens dat ik er pastoor was kon men niet zonder gevaar op sommige plaatsen van de zolder lopen.*

Er moesten dus een nieuwe kerk en pastorie gebouwd worden, waarover echter weinig gegevens bekend zijn. Uit archiefstukken is wel af te leiden dat tijdens het pastoraat van Laurentius Clemens, de vierde pastoor van de statie Oudenrijn tussen 1816 en 1846, een nieuwe kerk en pastorie zijn gebouwd. Zeker is dat de bouw na 1820 moet hebben plaatsgevonden.

Oude kerkschatten

Hoe de eerste kerk er aan de buiten- en binnenkant heeft uitgezien is niet in historische bronnen te vinden. Als we aannemen dat de nieuwe kerk na 1820 is gebouwd, dan zijn uit de periode daarvoor wel enkele kerkelijke kunstschaten bewaard gebleven. Ongetwijfeld zijn deze later meegenomen naar achtereenvolgens de nieuw gebouwde kerk, de neogotische kerk en naar de huidige kerk aan de Pastoor Boelenslaan.

In de rij van bewaarde kerkelijke kunstschaten neemt de

Het transportabele doopbekken van 1986.

oude doopvont een aparte plaats in. Deze doopvont staat in de doopkapel van de huidige R.K. kerk aan de Pastoor Boelenslaan die nu als mortuarium dienst doet. Deze doopvont wordt al enige jaren niet meer gebruikt omdat de doopplechtigheden nu in het kerkgebouw zelf plaatsvinden, waarbij gebruik gemaakt wordt van een transportabel doopbekken. Dit laatste is door pastor Th. van der Sman bij zijn priesterwijding op zaterdag 25 januari 1986 aan de parochie geschonken.

De oude doopvont is door de Stichting Kerkelijk Kunstbezit van het Aartsbisdom Utrecht in 1973 gedateerd in het eerste kwart van de 19e eeuw en moet dus uit de eerste kerk afkomstig zijn. De vont staat op een achthoekige hardstenen kolom en heeft zelf een ronde voet, is van geaderd marmer en heeft een brede rand van knorren. De deksel is van later datum en is gedateerd in het derde kwart van de 19e eeuw. Dat houdt in dat deze deksel niet in de twee eerste kerken aanwezig is geweest. Deze moet in de latere kerk, nu Metak, aan de doopvont zijn toegevoegd. Op de neogotische koperen deksel staat de tekst: *ego te baptizo in nomini Patris et Filii et Spiritus Sancti. Vade in pace.* Vertaald in het Nederlands staat er: *ik doop U in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Ga in vrede.*

Bronnen

1. RAU. inv. 77 no 70
2. Aarts priesters Holl. Zending no 1340
3. RAU. inv. 77 no 70
4. idem
5. Aarts priesters Holl. Zending no 1339
6. idem no 1154
7. Stichting Kerkelijk kunstbezit inventaris Par. O.L.V. ten Hemelopneming De Meern